

CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİM POLİTİKALARI BAĞLAMINDA KIZ ENSTİTÜLERİ'NİN TÜRK MODERNLEŞMESİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ*

Turgut İLERİ**

ÖZ

Türk toplumunda mesleki eğitim uzun yıllar ailenin sorumluluğu altında yürütülmüştür. Sonraları değişen toplumsal koşullar nedeni ile aile içinde yürütülen meslek eğitimi birtakım kurumlara devredilmiştir. Bu kurumlardaki eğitim “Çıraklık Sistemi” olarak adlandırılmıştır. Zamanla çıraklık sistemi toplumun ihtiyaçları ile bilim ve teknolojiye gelişmeler karşısında yetersiz kalmıştır. Bunun sonucunda çıraklık sistemi dışında mesleki eğitimin geliştirilmesine yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Bu bağlamda 19. Yüzyılın ikinci yarısında endüstri, ev ekonomisi, ticaret ve tarım alanlarında mesleki eğitime yönelik okullar açılmıştır. Açılan yeni okullar içinde kızların eğitilmesi, hayata hazırlanması ve bir meslek sahibi olmalarını sağlayacak Kız Meslek Okulları da yer almıştır. İlk kez 1865 yılında Mithat Paşa tarafından Rusçuk'ta, kızların eğitilmesi ve topluma katkı sağlayacak bireyler olarak yetiştirilmesi amacı ile “Kız Sanayii Mektepleri” açılmıştır. Kız Sanayii Mekteplerinin yerini Cumhuriyet döneminde Kız Enstitüleri almıştır. Bu okullar, 1927-1928 yılında Adana, İstanbul ve Ankara'da olmak üzere üç vilayette açılmıştır. Daha sonra, diğer vilayetlerde açılanlarla enstitü sayısı 11'e ulaşmıştır. Bu eğitim kurumları marifeti ile Türk kadınının, çocuklarını yetiştirecek bir anne ve kamusal alanda çalışabilecek birey olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Kızlar bu okullarda, batı tarzı giyim-kuşam, görgü ve ev yönetimi konularında eğitilmişlerdir. Bu işlevleri dolayısı ile Kız Enstitüleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşmesine ve toplumsal

---

* Bu makale, 6-8 Eylül 2018 tarihlerinde Amasya'da yapılan Uluslararası Öğrenme, Öğretim ve Eğitim Araştırmaları Kongresinde aynı başlıkla sunulan bildiriden üretilmiştir.

** Dr. Öğretim Üyesi, Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, E-posta: turgut.ileri@amasya.edu.tr <https://orcid.org/0000-0003-2029-1354>.

dönüşümün gerçekleştirilmesine önemli ölçüde katkı sunmuşlardır. Bu çalışmada söz konusu eğitim kurumlarının Türk modernleşmesine katkıları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Kız Enstitüleri, Modernleşme, Eğitim, Cumhuriyet, Mesleki Eğitim.*

THE IMPORTANCE OF GIRLS' INSTITUTIONS IN THE MODERNIZATION OF TURKEY RELATED TO EDUCATION POLICIES OF REPUBLIC PERIOD

ABSTRACT

Vocational education has been carried out under the responsibility of the parents for a long time. After the changing of some social circumstances vocational education has been given to some institutions. The education in these institutions are named as "Apprentice training". Within the time, the apprentice training has become insufficient depending on the changes in science and technology and the needs of the society. As a result, new studies have been done to improve the vocational education except from the apprentice training. In this context, new institutions were established in the second half of the century for the training in the field of industry, domestic economy, trade and agriculture. Among these institutions, Girls' Vocational schools were established to train girls, have them ready for the life and have them get a job easily. Girls' Industry Institutions were established within the country for the first time in Turkish history to train girls and to make them individuals that contribute to the development of the country. For the first time. Girls' Vocational Schools were established in Ruscuk in 1865 by Mithat Pasha to train girls as individuals who contribute to the society. Then, these schools were converted into Girls' Institutions in the Republic period. The number of these schools reached 11 which were established in different cities. These schools were first established in three cities Adana, İstanbul and Ankara in 1927-1928. In following years, the number of these schools reached eleven that were established in other cities. It has been planned that the Turkish Women were trained to become a mother and a person who could work in all layers of the society. In these schools, the girls were trained in accordance with the western educational systems in subjects such as to manage home and kitchen, to acquire good manners and to dress well. These schools became the keystone for the modernization of Turkey in those years and contribute to the changes in the society. In this study, the contribution of these schools to the Turkish modernization is mentioned.

Key Words: *Girls' Institution, Modernization, Education, Republic, Vocational Training*

Giriş

Eğitim, eski çağlardan beri toplumlar tarafından daima önemsenen bir alan olarak görülmüştür. Gelişme ve modernleşme sürecinin hem öznesi hem de nesnesi kabul edilmiştir. Tüm bireysel ve toplumsal değişim eğitim yolu ile gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda gelecek nesillerin eğitilmesi de her yönü ile önemli görülmüştür. Her bir toplum mensubu olduğu kitlelerin eğitilmesini, onların bilgi ve bilinçlendirilmesini kendisine düşen bir görev olarak tanımlamış ve zaman içinde örgün eğitim kurumları oluşturarak bu aslı görevi yerine getirmeye çalışmıştır. Devlet ve millet olma başarısını gösteren her toplumda olduğu gibi Türk Toplumunda da konu üst seviyede önemsenmiş, atılacak adımlar ve hamleler imkânlar ölçüsünde hayata geçirilmiştir. Ancak zamanın akışı içinde gelişmelerin takip edilemeyişi ve yeniliklere ayak uydurulamayışı gibi benzeri nedenlerden dolayı bu alanda arzu edilen başarı elde edilememiştir. Bununla birlikte özellikle Tanzimat'ın ilanıyla başlayan devrede batı tarzında farklı alanlarda eğitim ve öğretim kurumlarının açıldığı görülmektedir. Konumuzla ilgili olması sebebiyle ifade etmemiz gerekirse, ilk defa kız sınıfları ve rüştiye okullarının açılması da bu dönemde gerçekleşmiştir¹.

Osmanlı tarihçiliğinde saray dışında kızların eğitiminin ev işi boyutunu anlatan pek bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak 19. yüzyılın ortalarından itibaren bazı kız okullarından mezun olan kadınların bıraktığı hatıratlar bu konuda az çok bilgi verir niteliktedir. Bununla birlikte üst tabaka Osmanlı ailelerinin konaklarında, kızlarının eğitilmesini sağlamak üzere özel hocalar vasıtasıyla konak eğitimi adı verilen bir yöntemle başvurdukları yönünde bilgilere sahip bulunmaktayız². Bu gelişmeler, kızların eğitilmesi bağlamında özel öğretime yönelik ilk işaretler olarak değerlendirilebilir. Hızlı bir değişimin yaşandığı bu devrede, kızların eğitilmesi konusunun önemsenmeye başladığı, konu üzerinde yapılan çeşitli araştırmaların verilerinden anlaşılmaktadır³.

---

¹ Müjgan Cunbur, "Atatürk Döneminde Kadın Eğitimi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt VIII, Sayı 23, (Mart 1992), s. 259-260.

² Nevin Meriç, "Kadınlarda Meydana Gelen Değişmelerin Tarihselliğinden Birkaç Kesit", **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadının Tarihi Dönüşümü**, Editör: Yıldız Ramazanoğlu, I. Basım, (Mayıs 2000), Pınar Yayınları, s. 61

³ Elif Ekin Akşit, **Kızların Sessizliği, Kız Enstitüleri'nin Uzun Tarihi**, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 74.

Kızların eğitilmesi amacıyla ilk kız rüşdiye okulu İstanbul'da 1859 da Cevr-i Kalfa adıyla açılmış olup bu okulun eğitim programında “kadınlara mahsus sanayi öğrenimi” yapılacağı belirtilmiştir. Bu okul, kızların teknik eğitimi ile ilgili görülen ilk eğitim kurumu kabul edilmektedir⁴. Okul açıldığında kız çocuklarını okutacak kadın muallim bulunmadığından nakış dersi dışındaki dersler erkek muallimler tarafından okutulmuştur⁵. Bu okulların açılış amacı; “millet çocuklarının terakkisi ve kızların sanayiye hazırlanması”⁶ olarak ifade edilmiştir. Bu dönemde açılan diğer bir kız okulu da kız rüşdiyelerine kadın öğretmen yetiştirmek üzere 26 Nisan 1870 tarihinde açılan Dar’ül muallimat adı ile anılan okuldur. Dar’ül muallimat’ın açılışı çok sayıda kızın okullu olmasını ve eğitim görmesini sağlamış, bu bağlamda kızların ve kadınların bilgi ve beceri kazanıp aydınlanmalarında önemli bir yer tutmuştur⁷.

Kızların eğitilmesine ilişkin bu ilk girişimlerin ardından kız çocuklarına sanat öğretme düşüncesi ikinci defa Mithat Paşa'nın Tuna valisi olduğu dönemde gündeme gelmiştir. Rumeli'de kimsesiz kız çocuklarına iş bulmak, ülkenin küçük çapta olsa da sanat ihtiyacını karşılamak, orduya gerekli olan kumaş, giysi ve iç çamaşırı temin etmek amacıyla Mithat Paşa tarafından Rusçuk'ta bir fabrika kurulmuştur. Fabrikaya gerekli olan alet ve edevat ise Avrupa'dan getirilmiştir⁸. Bu fabrikada çalıştırılacak kimsesiz kızların eğitimi için de 1865 yılında yine Mithat Paşa'nın himmetleri ile Kız Islahhanesi açılmıştır⁹. Islahhaneye alınan ilk öğrenciler, korunmaya muhtaç, yetim, öksüz veya anne-babasının kendisine bakamayacak durumda olanlardan oluşturulmuştur. Kısa bir süre sonra malî kaynak yetersizliğinden öğretime ara verilmişse de bu okul Türk kadınının eğitim ve çalışma hayatında yeni bir başlangıcın ve inkılabın habercisi olmuştur. Daha önce 1840'da açılan Ebe Mektebi hariç ilk defa kadınların mesleki eğitim almalarının öne açılmıştır. Bu safhaya gelmesinde 1860'lı yıllarda başlayan kadın işgücünden yararlanma düşüncesi etkili olmuştur¹⁰. Okulun benzeri

⁴ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, 13. Baskı, Pegem Yayınevi, Ankara, 2008, s. 172.

⁵ O. Nuri Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi**, C. 1-2, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, s. 458.

⁶ Akşit, **a.g.e.**, s.89.

⁷ Akyüz, **a.g.e.**, s.57.

⁸ Ergin, **a.g.e.**, s.686.

⁹ MEB. **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s. 358.

¹⁰ Cemil Öztürk, “Türkiye’de Meslekî ve Teknik Eğitimin Doğuşu I: Islahhaneler”, **Hakkı Dursun Yıldız Armağanı**, Marmara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1995, s. 431. Ayrıca

İstanbul'da 1869'da aynı adla, yine asker için gerekli olan giysi ve sargı bezlerini hazırlamak üzere eski Baruthane binasının tamir edilmesi ile bu binada açılmıştır. Okula başlangıç olarak 50 kız öğrenci kaydedilmiştir¹¹. Ardından İstanbul'da Ahmet Vefik Paşa tarafından 1879'da Üsküdar Kız Mektebi adı ile diğer bir kız okulu açılmıştır. Bu okul 1913 yılına kadar 3 sınıflı olarak eğitim vermiş, belirtilen tarihte ilkokuldan sonra 4 yıllık bir sanat okulu haline getirilmiştir. Verilen eğitimle, Türk kadınının giyim-kuşam konusunda başkalarına muhtaç olmadan varlığını sürdürmesi, okuyan yazan aynı zamanda para kazanma imkânlarına sahip olan bireyler olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır¹².

Sonraki yıllarda İstanbul'da başka Kız Sanayi Mektepleri de açılmıştır. İstanbul dışında ise sadece Bosna'da 1868'de bir Kız Sanayi Mektebi açılmıştır. Bu okulların bazıları 1913'te teknik okullara dönüştürülmüştür¹³. Kız Sanayi Mekteplerine ilişkin ilk nizamnamenin 1871 yılında "*Islahhanelere Dair Nizamnâme*" adı ile yayınlanarak yürürlüğe girdiği tahmin edilmektedir¹⁴. 1884 yılına gelindiğinde nizamnâme üzerinde yapılan çalışmalarından ardından 23 maddelik yeni bir nizamname hazırlanarak yürürlüğe konmuştur. Buna göre okulun eğitim süresi 5 yıl olup, okulun umumi idaresi erkeklere mahsus Sanayi Mektebi Müdürüne, dâhili idaresi de Ticaret ve Sanayi Nezaretine verilmiştir¹⁵. Osmanlı'da ilk sanayi mektepleri olarak bilinen bu okullara gelen kızlar genellikle okuma yazma bilmemekte, burada okuma yazmayı öğrendikten sonra bilim dersleri ile birlikte endüstri ve sanayi eğitimi almakta idiler. Sanayi'ye yönelmeyecek kız öğrencilere sadece genel bir eğitim verilmiştir. İş ve eğitimin bir arada yürütülmesi sanayi mekteplerini hem rüşdiyelerden hem de gayr-i müslim okullarından farklı kılmıştır¹⁶. Bu okullara 1914 yılından itibaren daha fazla önem verilmiş, Avrupa'dan uzmanlar getirilmiş, bunun yanında öğrencilerinden bazıları eğitim almak üzere yurt dışına gönderilmişlerdir. Bu yolla Avrupa'daki

---

bakınız; Fatma Gök, "Kız Enstitüleri: Ev Kadını Yetiştiren Asrî Bir Müessesese", **75 Yılda Eğitim, Tarih Vakfı Yayınları**, İstanbul, 1999, s.243.

¹¹ Akşit, a.g.e., s.76.

¹² MEB. **Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihçesi**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s. 93.

¹³ Akşit, a.g.e., s.92-93.

¹⁴ Öztürk, a.g.e. s. 433. (Nizamnamenin tarihi hakkında kesin bilgi yoktur. Ancak Nizamnâme metninin yayınlandığı *Düstur* 'un 1872-1873 tarihli olması, nizamnamenin 1871 yılında yayınlanıp yürürlüğe konduğunu düşündürmektedir).

¹⁵ Ergin, a.g.e, s. 688.

¹⁶ Akşit, a.g.e., s. 94-96.

yeniliklerin ülkeye girmesinin sağlanacağı düşünülmüştür. Başlangıçta giyim ihtiyacını temin üzerine kurulan bu okullar daha sonra üretim odaklı okullar haline getirilmiş, aynı zamanda mesleki eğitim çalışmaları ile kız öğrencilerini meslek kadını haline getirecek eğitime ağırlık verilmiştir. Bunun sonucunda okullardan mezun olan kız öğrenciler şahsi teşebbüsleri ile atölye açmak ve işletmek becerisi kazanarak ticari hayata atılma imkânına sahip olmuşlardır. Diğer taraftan burada aldıkları eğitimle kız öğrenciler, ev kadınlığını da bir meslek ve bir sanat olarak görmüşler, gelecek neslin yetiştirilmesinde önemli bir görev ve sorumluluğa sahip olduklarını anlamışlardır¹⁷. Bu okulların ikisi İstanbul'da biri Bolu 'da diğeri de Erzurum'da olmak üzere dört tanesi Cumhuriyet dönemine intikal etmiştir.

Kız Rüşdiye ve Kız Sanayi Mektepleri, 19. yüzyıl ortalarında ortaya çıkan yeni eğitim sürecinde kızların eğitimi ve okullaşmasına önemli katkı sunan eğitim kurumları olmuştur. Kadınların, giyim-kuşam ve ev içi eğitimi dışında alınan pratik meslek bilgileri ile bir mesleğe sahip olacak konuma getirilmesinde başlangıçcı teşkil etmiştir denebilir. Devletin modernleşme çabası içinde kız çocuklarının da eğitilmesi, onların Avrupa'daki hem cinsleri gibi geleceğe hazırlanması ve toplum hayatı içinde yer alması kaçınılmaz görülmüştür. Bu kapsamda kızların eğitimi, yüzyılın toplumsal dönüşüm ve modernleşme hamleleri içinde ele alınıp irdelenmiştir.

II. Meşrutiyet döneminde Türkiye'de kadın hareketliliğinde hissedilir bir gelişme yaşanmıştır. Bu devrede yeni bir devlet kurma arzusuyla şekillenen modernleşme anlayışı, erkekleri devlet, kadınları da modern aileler kurmak için görevlendirme şeklinde tanımlanmıştır. Bu anlayış kadın hareketliliğinin birinci dalgası ve aynı zamanda "*Geç modernleşme ve uluslaşma dönemi*" olarak adlandırılmıştır¹⁸. Dönemin gelişmelerine bağlı olarak kısa bir süre sonra kızların eğitiminde ve Osmanlı modernleşmesinde dikkat çeken Kız Sanayi Mekteplerinin hem programlarında hem de isimlerinde bir kısım değişiklikler yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Aynı amaçla "*Kız Sanat Okulları*" adı ile ülkenin birçok yerinde açılmaya çalışılmış ise de bu çalışmalar bir plan dâhilinde yapıлып, yürütülemediğinden istenen başarı elde

¹⁷ MEB, *Cumhuriyet Döneminde Türk Millî Eğitim Sistemindeki Gelişmeler 1920-2010*, MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2010, 12-26.

¹⁸ Serpil Sancar, "Türkiye'de Kadın Hareketinin Politigi: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler", *Birkaç Arpa Boyu-21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar (Prof. Dr. Nermin Abadan Unat'a Armağan)*. Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 68-69.

edilememiştir. Mevcut konumları ile Cumhuriyet dönemine kadar eğitimlerini sürdürmüşler ve bu dönemde açılan Kız Enstitülerine yerlerini bırakmışlardır¹⁹.

Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan dönemde Türkiye'de eğitimde, akıl ve nesnel bilgiyi önemseyen yeni ve modern bir anlayış hâkim olmuştur. Yetiştirilecek bireyler de bu anlayışa uygun olarak yetiştirilmek istenmiştir. Bu kapsamda yapılan inkılap hareketleri ile eğitim sistemimiz modern öğeleri içerecek şekilde inşa edilmiştir. Böylece geleneksel eğitim sürecinden çıkmış, gelişmiş ülkelerin eğitim konusundaki bakış açısına yönelme olmuştur²⁰. Bu yaklaşım genel eğitim yapımızda yeniden düzenleme ihtiyacını ortaya koyarken Kız Enstitüleri'nin içinde yer aldığı Mesleki ve Teknik Eğitime de önem verilmesi gereğini gündeme taşımıştır. Bu alandaki çalışmaları organize edecek kurumların oluşturulması ve uygulamaların hemen başlatılması amacıyla çalışmalar sürdürülmüştür. Sonuçta bu alandaki çalışmaları plan ve programa bağlı olarak yürütecek kurumlardan ilki 10.6.1933 tarih ve 2287 sayılı kanunla kurulan “*Mesleki ve Teknik Tedrisat Umum Müdürlüğü*”²¹, ikincisi ise 22.9.1941 tarih ve 4113 sayılı kanunla kurulan “*Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı*” adı ile kurulmuştur²². Bu kurumların eşgüdümlü çalışmaları, mesleki eğitimde önemli adımların atılmasına ve sistemli bir yapının oluşmasını katkı sağlamıştır.

1. Kız Enstitüleri'nin Açılması

Osmanlı modernleşmesinin çok önemli sürecini oluşturan Tanzimat Dönemi'nde batının askerî ve idarî yapısı ile ilgili birçok unsur ülkeye giriş yapmıştır. Bu süreçte batının günlük kültürü diyebileceğimiz giyim-kuşam, ev eşyası ve mimarisi ile insanlar arası ilişkileri ve nihayet eğitim yaklaşımları da Osmanlı ülkesine aktarılmıştır²³. Bu etkileşim sonucunda batıda olduğu gibi kız çocuklarının eğitilmesi ve geleceğe hazırlanması düşünülmeye başlanmıştır. Nitekim Osmanlı'da değişimin yaşandığı 19. yüzyılın sonlarına

¹⁹ MEB, **Kalkınma Planlarında Mesleki Teknik Eğitim, 16 Millî Eğitim Şûrası Dokümanı**, Milli Eğitim Basım evi, Ankara, 1998, s. 82.

²⁰ B. Mehmet Bozarsan-Emel Çokoğullar, “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modern Eğitim İnşası: Devletin Kurtarılmasından Kurulmasına”, **İktisadî ve İdarî Bilimler Dergisi**, Cilt 17, Sayı 3, s. 309

²¹ Resmî Gazete, Sayı 2434, 22 Haziran 1933.

²² Resmî Gazete, Sayı 4921, 25 Eylül 1941.

²³ Şerif Mardin, **Türk Modernleşmesi**, Makaleler 4, 20. Baskı, İletişim Yayınları, (İstanbul 2011), s. 13.

doğru özel konum ve durumlarının sağladığı avantajla eğitim ve öğretim gören aydın Türk kadınları yetişmeye başlamıştır. Bunlardan ilk akla gelenlerden Fatma Aliye Hanım, Müfide Ferit, Samiha Ayverdi, Sabiha Sertel ve Halide Edip gibi aydın kadınların yazdıkları roman ve hatıratlardan Osmanlı’da kadın eğitimi ve sosyal yapı içindeki kadınların konumlarını tespit edebilmek mümkün olmuştur²⁴. Bu devrede yayınlanan kadın dergilerinin de sürece önemli katkılar sunduğunu belirtmemiz gerekir. Kadınlarla ilgili ideolojik birikimin aktarılmasında çok önemli işlevi olan bu dergiler modernleşme sürecinin de bir parçası kabul edilmektedir²⁵. Bu dönemdeki ve sonraki yıllardaki gelişmeler, kadınların eğitilmesine iyi bir örnek ve başlangıç teşkil etmiştir. Nihayet henüz Cumhuriyet’in ilan edilmediği 1921 yılında, Maarif Vekili Hamdullah Suphi Beyin başkanlığında yapılan ilk Maarif Kongresi’nin 2. toplantısında, kızların eğitimine ilişkin önemli tavsiyelerde bulunulmuş, okullarda kızların bir iş ve sanat öğrenmeleri yanında iyi bir ev kadını olmalarını sağlayacak pratik bilgilerin eğitim programlarına konulması kararlaştırılmıştır²⁶. Cumhuriyet’in ilanı ile başlayan dönemde bu temel fikirle hareket eden yönetim kadroları, topluma ulusal bir kimlik kazandırmak ve çağdaş medeniyet seviyesine ulaşacak dönüşümü gerçekleştirmek üzere hareket etmişlerdir. Bu kapsamda Cumhuriyet idaresinin eğitim ve öğretim hedefleri; Türk Milletini medeniyet safında ileriye götürmek ve yeni nesilleri bu hedefi gerçekleştirecek irade ve kudretle yetiştirmek şeklinde tanımlanmıştır²⁷. Bu anlayışı ve temel düşünceyi Atatürk, 1 Mart 1923 tarihinde TBMM’nin açılış konuşmasında “*Eğitim ve öğretimde uygulanacak kuralların amacı bilgiyi insan için fazla bir süs, bir hükmetme amacı veya medenî bir zevk olmaktan çıkarıp maddî hayatta başarılı olmayı sağlayan pratik ve kullanabilir bir araç haline getirmektir*”²⁸ sözleri ile ifade ederek eğitim ve öğretime verilmesi gereken öneme dikkat çekmiştir. Genel anlamda eğitimin her birey için önemi, alınan çeşitli kararlar,

²⁴ Akşit, **a.g.e.**, s. 82-87.

²⁵ Akşit, **a.g.e.**, s.130-132 (Akşit, kadın dergileri hakkında; “Dergiler modernleşme sürecinin bir parçası olsalar da çıkmaya başladıkları ilk andan itibaren kadınların yeni kamusal rollerini desteklemek veya karşısında konum almak arasında bölünmüş, kadın hakları meselesine bu bölünme çerçevesinde yaklaşmışlardı” yorum yapmıştır.

²⁶ Erol Kaplıhan, “1921 Maarif Kongresi’nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi”, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 4, Sayı 8, (Nisan-Ekim 2014), s. 129.

²⁷ Celalettin Vatandaş, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Bir Toplumsal Değişim Aracı Olarak Eğitimin Modernleştirilmesi”, **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Sayı 42, s. 62.

²⁸ **Atatürk’ün Türkiye Büyük Millet Meclisi Açılış Konuşmaları**, TBMM Yayınları, Ankara, 1987, s. 109.

programlar, nutuklar ve uygulamalarla anlatılmaya çalışılmış, tüm bunların yanında kız çocukların ve kadınların eğitilmesi konusu da gündemde tutulmuştur. Bir başka ifade ile dinsel ağırlıklı, sosyolojik ve geleneksel toplum yapısı içinde kızların eğitiminin ihmal edilmiş olması ilk göze çarpan hususlardan birisi olmuştur. Bu nedenle hedeflenen modern ve çağdaş bir Türkiye’de kızların eğitilmesi, bilgi ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi ele alınması gereken önemli bir konu olarak görülmüştür. Cumhuriyet hükümetleri, geniş halk kitlelerinin eğitilmesi ve bunda başarıya ulaşılması halinde yükselmenin ve gelişmenin gerçekleşeceğine inanarak, ülke insanlarının eğitilmesini, okur-yazar hale getirilmesini ulusal bir görev olarak kabul etmiştir²⁹. Bu yaklaşımı destekleyen en önemli kanıtlardan biri de 14 Ağustos 1923’te mecliste okunan hükümet programıdır. Programda; ilköğretimin bütün yurtta zorunlu kılınması, ilköğretim çağındakilere çeşitli mesleklere yönelmelerini sağlayıcı pratikler kazandırılması; kız liseleri, kız sanayi idadileri ve kız öğretmen okullarının çoğaltılması; ilkokulu bitirenlerin devam edecekleri tarım, sanat ve ticaret alanlarında iki yıllık bütünleme sınıflarının açılması gibi düzenlemeler yer almıştır³⁰.

Cumhuriyet’in ilanından sonra, o günün şartlarında eğitim ve öğretimle ilgili meseleleri çözümlenmek amacıyla hazırlanan 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu bu alandaki düzenlemeye önemli katkı sağlamıştır. Bu bağlamda eğitim ve öğretim alanında ilke ve esaslar tespit edilmiştir. Konumuzu ilgilendirmesi dolayısı ile kız çocuklarının eğitilmesi meselesi de üzerinde durulan bir konu olmuştur. Bireylerin aldıkları eğitimin temeli ve esasları ailede alındığından, ailenin önemli bir parçası sayılan kadının eğitilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Kadının bilgili, bilinçli, kişilikli, yaratıcı, üretici, kendine güven duyan ve toplumda kendine yaraşır bir statüye sahip olması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bilim ve teknolojinin geliştiği çağımızda Türk kadınının iyi bir anne ve iyi bir ev kadının taşıdığı tüm nitelikleri taşıması, bunu sürekli hale getirmesi, aynı zamanda iyi bir meslek sahibi olması düşüncesi hâkim olmuştur. Tüm bu sorumlulukları taşıyan kadın ailenin temeli, geleceğin sahibi ve çocukların ilk eğitimcisi olarak tanımlanmıştır³¹. Sıraladığımız bu nedenlerden ve kadına yüklenen

²⁹ Feroz Ahmad, **Modern Türkiye’nin Oluşumu**, Kaynak Yayınları, 12. Baskı, Mart 2014, s.101.

³⁰ Necdet Sakaoğlu, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, İletişim Yayınları, (İstanbul 1992), s.22-23.

³¹ MEB. **Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi**, s. 93.

misyondan dolayı onların yetiştirilmeleri de önemsenen bir konu olmuştur. Geleceğin annelerini bilgili, tecrübeli ve yetenekli kişiler olarak yetiştirmek, Türk kadınına çağdaş ve modern bir anlayışa sahip kılmak için yeni eğitim kurumlarının açılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda Osmanlı Döneminde açılan önce Kız Sanayi Mektepleri, sonra ise kimi yerde adları değiştirilerek Kız Sanat Okulları olarak adlandırılan okulların yerine 1927 yılından itibaren “Kız Enstitüleri” açılmıştır³². Açılan bu okullar, Kız Sanat Okullarının devamı niteliğinde olmakla birlikte açılma amaçlarına yeni ve önemli unsurlar eklenmiştir. Bu değişim sürecini İstanbul’da açılan okullardan takip edebilmekteyiz. Üsküdar ve İstanbul Kız Sanayi Mektepleri önce, Kız Sanat Mekteplerine, Cumhuriyet’in ilanından sonra ise Kız Enstitülerine dönüştürülmüşlerdir. Dönüşümle birlikte okullar Kız Enstitüleri olarak adlandırılmışlardır. Enstitülere dönüşümü sağlanan bu okulların dışında 1927-1928 öğretim yılında yeni Enstitüler de açılmıştır. Bu okulların ilk açılanları Ankara’da İsmet Paşa Kız Enstitüsü, İzmir’de Cumhuriyet Kız Enstitüsü ve Bursa’da Necati Bey Kız Enstitüsü’dür³³. Farklı illerde açılanlarla 1939 yılına gelindiğinde enstitü sayısı 11 olmuştur. 1944 yılında okul sayısı 33, öğrenci sayısı 5106, öğretmen sayısı da 489’u bulmuştur³⁴. Doğuda açılan enstitülerden Elazığ Kız Enstitüsüne Kültür Bakanlığının izni ile yatılı öğrenci alınmaya başlanmıştır³⁵. Bu öğrenciler çevre il, ilçe, kasaba ve köylerden bizzat dolaşarak toplanmıştır. Doğu vilayetlerimizde bu okullara öğrenci temininde ve öğrencilerin eğitim sürecinde diğer bölgelerdeki okullara nazaran bazı güçlüklerle karşılaşmıştır. Her şeye rağmen güçlükler aşılarak belirlenen temel amaçlar doğrultusunda eğitim vermeye çalışılmıştır³⁶.

Mesleki ve Teknik Eğitimin önemli bir tarafını oluşturan Kız Enstitülerini açmak, mesleki ve teknik alanda sistemi kurmak, geliştirmek ve

³² Reşat Özalp, “Türkiye’de Yüz Yıllık Meslekî ve Teknik Öğretim”, **Mesleki ve Teknik Öğretim**, Cilt 9, Sayı 104, s. 48.

³³ Bakiye Koray, “Kız Teknik Öğretimde Başlangıç ve Gelişme”, **Mesleki ve Teknik Öğretim**, Cilt 9, Sayı 104, s.136-137.

³⁴ MEB, **Kalkınma Planlarında Mesleki Teknik Eğitim, 16 Millî Eğitim Şûrası Dokümanı**, s. 86-87.

³⁵ Nuriye Hekimoğlu, “Kız Enstitüsü Niçin Açıldı?”, **Altan- Elazığ Halkevi Dergisi**, No: 33-34-35, (İlkanun 1937), s. 32

³⁶ Sıdika Avar, **Dağ Çiçeklerim**, Öğretmen Yayınları, Ankara, 1986, s.26-28. (1939 yılında Elâzığ Kız Enstitüsüne öğretmen, 1943’te ise aynı okula müdür olarak atanan Sıdika Avar’ın hatıralarından oluşan eserde, enstitünün işleyişi, eğitimi, öğrenci profili ve karşılaşılan güçlüklerle ilgili önemli bilgiler verilmiştir).

kurulan sistemi uygulanabilir hale getirmek amacıyla bu süreçte ülkeye yabancı uzmanlar davet edilmiştir. Davet edilenlerden Amerikalı eğitim kuramcısı John Dewey ile Belçikalı eğitim uzmanı ve aynı zamanda Belçika Mesleki Eğitim Müdürü olan Omar Buyse'nin bu sürece önemli katkıları olmuştur³⁷. Türkiye'de mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesini sağlamak amacı ile bilgi ve tecrübelerinden yararlanmak üzerine davet edilenlerden John Dewey, 1924 yılında başta İstanbul Darülfünunu olmak üzere, İstanbul, Ankara ve Bursa'da lise, öğretmen okulu ve meslekî dernek ve kurumlarda bir dizi incelemelerde bulunmuştur. Gözlemlerini "*Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*" adıyla sunmuştur³⁸. Raporunda, Maarif Vekilliği Teşkilatı, Öğretmenlerin yetiştirilmesi, meslekî eğitim, okulların sistem ve düzeni hakkında bilgiler sunmuştur³⁹. Omar Buyse de İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Konya, Aydın, Uşak, Mersin ve Kütahya illerinde ziraat, sanayi ve meslek okullarının eğitimlerini inceleyerek 1927 yılında "*Teknik Öğretim Hakkında Rapor*" başlığını taşıyan bir rapor hazırlamıştır. Buyse, raporunda, ev idaresi, ticaret, meslekî ve toplumsal bilgilerin verildiği bir enstitü kurulmasını önermiştir⁴⁰. Bu rapor doğrultusunda Ankara'da İsmet Paşa Kız Enstitüsü kurulmuştur⁴¹. Okul, 1928 yılında Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı olarak eğitimine başlamış, sonradan açılan Kız Enstitülerine de örnek teşkil etmiştir⁴². Bu ve diğer enstitülerin açılmasındaki temel amaç, kızlara ortaokul seviyesinde genel bilgiler vererek onların kültürel gelişimini sağlamak, meslek dersleri ile de modern toplumun ihtiyaç duyduğu becerileri kazandırmak, her birini bilgi sahibi anne ve ev kadını olarak yetiştirmektir.

³⁷ Tayyip Duman, "Mesleki ve Teknik Eğitime Öğretmen Yetiştiren Yüksek Öğretim Kurumlarının Kuruluşu, Gelişimi ve Kapatılmaları" *Journal of Research in Education and Society*, 2014,1(1), s. 66.

³⁸ Mustafa Kılınç, *Türkiye'de Mesleki Teknik Eğitim Tarihi (1886-1986)*, Pegem Yayınları, Ankara, 2016, s. 174

³⁹ John Dewey, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor (1924)*, T.C MEB,XIII. Milli Eğitim Şurası, 813-17 Kasım 1989),s. 6-9.

⁴⁰ Omer Buyse, *Teknik Öğretim Hakkında Rapor*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1939, s. 67-125.

⁴¹ Nilüfer Cevizliler-Erkan Cevizliler, "Amerika Büyükelçisi Charles H. Sherril'in Raporuyla İsmet Paşa Kız Enstitüsü (Ankara), *Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2004, Sayı 9, s. 184 (Raporda okulda Almanca, Fransızca ve İngilizce olmak üzere 3 dil öğretildiğine işaret edilmiştir. Öğretmen sayısının 65 olduğunu, sadece 4 tanesinin Belçikalı ve Avusturyalı, geri kalan 61 öğretmenin ise Türk olduğu, bunların 11 tanesinin yurt dışında eğitim aldığını belirtmiştir. Okulun şubeleri ile ilgili olarak, Mesleki ve Ticaret Kısımında: Biçki ve Dikiş, Çamaşır ve Nakış, Moda ve Çiçek, Ticaret ve Lisan şubeleri, Yüksek Kısımda ise; Kadın Sanatları, Ticaret ve Katiplik, Öğretmen, İçtimai Hizmetler ve Hastabakıcılık şubelerinin bulunduğunu ifade etmiştir).

⁴² Mustafa Kılınç, *Türkiye'de Mesleki Teknik Eğitim Tarihi (1886-1986)*, Pegem Yayınları, Ankara, 2016, s. 189.

Ayrıca aldıkları sanat eğitimi ile de onları geçimini sağlayacak bir iş ve meslek sahibi yapmaktır. Bu amaçla eğitim veren enstitülerde, gündüz eğitime kayıt olma şartları tutmayanlar için, genellikle ileri yaşlardaki kadınlara mahsusu olmak üzere 1931 yılından itibaren *Enstitü Akşam Okulları* açılmıştır. Bu okullara öğrenim çağında maddi imkânsızlıklar nedeniyle öğrenimlerini tamamlayamayan, öğrenim çağı geçmiş veya evlenmiş kadınlar kayıt olmuşlardır⁴³. Okullarda geleceğin annesini hayata hazırlayacak teorik ve pratik bilgiler yanında çamaşır, moda, şapka, pasta, yemek, çiçek, biçki, dikiş dersleri verilmiştir⁴⁴.

Kız Enstitülerinin açılmasından sonra bu okullarda görev yapacak öğretmenlerin yetiştirilmesi de ele alınan konulardan bir diğeri olmuştur. Ülkenin savaştan yeni çıkmış olması sebebiyle yetişmiş eleman olmadığından, öğretmen ve eğitici ihtiyacının karşılanması hemen mümkün olmamıştır. Bu çok önemli olan temel konuyu çözmek üzere hükümet yetkilileri harekete geçmiş, önce enstitülere öğretmen yetiştirmek üzere Avrupa ülkelerine öğrenci göndermiş, yabancı ülkelere de öğretmenler getirmiştir. Diğer taraftan mevcut öğretmenler için yetiştirme kursları düzenlemiştir. Kısa bir süre sonra da eğitici yetiştirecek öğretmen okulları açmıştır. Bunlardan ilki 1934-1935 öğretim yılında açılan Kız Meslek Öğretmen Okulu'dur. Sonraki yıllarda bu okul Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu adını almıştır⁴⁵.

2. Enstitülerin Kuruluş Felsefesi

Osmanlı Devleti'nin yıkılması sonrasında kurulan yeni Türkiye'de kurucu irade, yeni devleti çağdaş uygarlık seviyesinin üzerine çıkarmak amacıyla bir dizi inkılap hareketlerine girişmiştir. Bu bağlamda siyasi, sosyal, ekonomi, hukuk, kültür ve eğitim alanlarında bir dizi inkılaplar yaparak modern bir toplum oluşturmaya çalışılmıştır. Tüm bu gelişmeler ve inkılaplar toplumun yarısını oluşturan Türk kadınının yer ve konumunda ciddi ve önemli

⁴³ Gülşah Eser-Abdullah Orak, "Cumhuriyet Dönemi Kadın Eğitiminde Bir Atılım: Urfa Kız Enstitüsü", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8, Sayı 41, (Aralık 2015), s. 424.

⁴⁴ İzmir Cumhuriyet Kız Enstitüsü 1934-1935 Yıllığı, s. 56. (Enstitüde, sosyal faaliyetlerin yapılmasına da oldukça önem verildiği görülmektedir. Bu kapsamda ders yılı başında seçimler ile Çalışma Kolları adı ile sosyal çalışmaları yürütecek kollar oluşturulmuştur. Bunlar; Yayım Kolu, Yardım Kolu, Spor Kolu, Temsil, Musiki ve Söylev Kolu, Gezinti Kolu, Temizlik ve Okulu Güzelleştirme Kolu ve Kooperatif Koludur. Öğrencilerin kol çalışmalarına katılmaları ile bir taraftan sosyalleşmeleri, diğer taraftan iş birliği ve dayanışma becerilerinin geliştirilmesine çalışılmıştır. Bu aktiviteler eğitimin bir parçası olarak değerlendirilmiştir.

⁴⁵ Duman, *a.g.m.*, s. 66.

değişiklik yaratmıştır. Özellikle eğitim ve öğretimdeki yenilikler Türk kadınında değişimi sağlamada önemli bir rol oynamıştır. Çağdaşlaşma çabalarının olumlu yöne evrilmesi ve inkıpların yerleşmesi için eğitilmiş insana büyük ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda erkeklere oranla daha az okur-yazar olan kadınların eğitilmesi, okuyan ve yazan bireyler haline getirilmesi gerekmiştir. Bunu sağlamak üzere teknik ve mesleki eğitime önem verilmiş, içerik ve program bakımından amaca uygun okullar açılarak kızların hayata hazırlanmaları, meslek edinmeleri, bilgili ve kültürlü olmaları düşünülmüştür. Bu devrede kızların ve kadınların hem kendilerinin hem de eğitilmelerinin oldukça önemsendiğini görmekteyiz. Tevhid-i Tedrisat kanunu ile eğitimde düzenlemenin yapılması, Medenî Kanun ile yasa önünde eşitliğin sağlanması ve 1927-1928 öğretim yılında karma eğitimin başlaması ve nihayet seçme ve seçilme haklarının verilmesi bu hassasiyeti göstermektedir. Bütün bu düzenlemelere ek olarak Cumhuriyet'in ilk yıllarında açılan sanat ve meslek okullarından alınan eğitim ile kadınların ekonomik olarak ayakta kalabilmelerinin sağlanması arzu edilmiştir.

Türk kadınının modernleşmesini çok önemseyen Atatürk, bu bağlamda İzmir Kız Öğretmen Okulunda 14 Ekim 1925 tarihinde yaptığı konuşmasında Türk kadınının nasıl olması gerektiğini şu şekilde açıklamıştır: “*Türk kadını dünyanın en münevver, en faziletli ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır sıklette değil; ahlakta, fazilette ağır vakur bir kadın olmalıdır. Türk Kadının vazifesi, Türk'ü zihniyeti ile bazusuyla, azmiyle muhafaza ve müdafaya kadir nesiller yetiştirmektir. Milletın menbaı, hayat-ı içtimaiyenin esası olan kadın, ancak faziletli olursa vazifesini ifa edebilir. Her halde kadın çok yüksek olmalıdır*”⁴⁶. Atatürk'ün bu ifadelerinden Türk kadınının toplum hayatının her kesiminde yer aldığını, önemli görev ve sorumlulukları taşıdığını, yeni nesilleri yetiştirecek kimseler olduğunu anlamaktayız. Bu nedenle kadınların yetiştirilmesi, çağdaş dünya kadınlarının seviyesine getirilmesi, bilgi ile donatılması, iyi bir eş, iyi bir ana ve her alanda çalışan ülkesine yararlı bir fert haline getirilmesi gerekmektedir. Bu ise onların belli bir eğitim sürecinden geçmesi ile mümkün olabilecektir. Bu anlayış, inanç ve yaklaşım esas itibarı ile eğitim ve öğretim konusuna ciddi bir yönelişi sağlamıştır. Genel eğitimin yanında uygulamalı eğitime önem verilmesi gerektiğini yine Atatürk'ün değişik zamanlarda yaptığı konuşmalardan anlamaktayız. 1 Mart 1922 tarihinde meclisin açılış konuşmasında; “*Memleket evlatlarını toplumsal ve ekonomik alanlarda etkili ve*

⁴⁶ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1906-1938), Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 5. Baskı, Cilt 2, Ankara,1997, s. 242.

verimli kalabilmek için gerekli olan ön bilgileri vermede uygulamalı yöntemin izlenmesi maarifimizin esasını teşkil etmelidir”⁴⁷ sözleri ve yine Bursa’da 27 Ekim 1922’ de öğretmenlere yaptığı konuşmasında, “Bir taraftan yaygın olan cehaleti ortadan kaldırmaya çalışırken, diğer taraftan toplum hayatında yapıcı, etkili ve verimli insanlar yetiştirmek lazımdır. Bu da ilk ve orta tahsilin uygulamalı yöntemle yapılması ile mümkündür”⁴⁸ diyerek eğitimde uygulamalı sistemin benimsenmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Tüm bunların sonucunda kısa sürede kalkınmayı ve gelişmeyi sağlamak amacıyla ihtiyaç duyulan mesleki ve teknik eğitime ağırlık verilerek sanat okulları ve enstitülerin açılması düşünülmüştür. Kızların eğitilmesi konusuna duyulan hassasiyetle, meslek sahibi olmaları, bilgili ve kültürlü bir anne ve toplumda feragat ve fedakârlıkla çalışarak kendi ayakları üzerinde duran bireyler yetiştirmek amacıyla kız enstitülerinin kurulmasına karar verilmiştir. Kadın eğitime verilen önemin bir göstergesi olan bu okullar, sonraki yıllarda kurulacak diğer kız okullarına model teşkil etmiştir.

Kız çocuklarının eğitilmesi ve onların geleceğe hazırlanması konusu Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren dikkate alınan hususlardan biri olduğu yukarıda ifade edilmişti. Açılması planlanan Kız Enstitüleri de bu amacı gerçekleştirecek eğitim kurumları olarak düşünülmüştür. Bu okulların esas açılış felsefesini birkaç yönden dile getirmemiz mümkündür. Öncelikle bu okulların sağladığı eğitimle kız çocuklarının iyi bir anne ve iyi bir ev kadını olarak yetişmeleri sağlanacak, bu doğrultuda gerekli bilgi ve becerileri kazanacaktır. Diğer taraftan değişen dünya şartları karşısında iyi bir üretici, bilinçli bir tüketici ve nitelikli bir iş ve mesleğe sahip kimseler olarak yetişmiş olacaklardır⁴⁹. Enstitüler, aynı zamanda modern ve akılcı yöntemleri kullanarak, pratikte ev içindeki verimliliği artırarak ev yönetimi konusunda gerekli eğitimi sağlayacaktır⁵⁰.

Diğer taraftan Kız Enstitüleri, sunacakları eğitim ile gelecekteki Türk ailesinin temellerinin sağlam olmasını sağlayacak, ailenin becerikli, vakarlı, ciddi, bilgi ve kültürlü, ekonomi yönüyle ideal, daima ümit ve neşe içinde yaşamanın yollarını öğretecek bir müessese olmasını temin edecektir⁵¹.

⁴⁷ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri (1919-1938), Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 5. Baskı, Cilt I, Ankara,1997, s. 245.

⁴⁸ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri (1906-1938), Cilt 2, s. 46-49.

⁴⁹ MEB. Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihçesi, s. 94.

⁵⁰ <http://www.mimarlikdergisi.com>, Ocak-Şubat, 2010.

⁵¹ Ömer Kemal Açar, “Kız Enstitüsü Açılırken”, Altan- Elazığ Halkevi Dergisi, Yıl 3, Sayı 30, 1937, s. 12.

Enstitülerin kuruluş felsefesi ve hedefleri ifade edildiği üzere oldukça geniş tanımlanabilmektedir.

Kadınlara yönelik eğitim politikalarının farklı bir boyutunu oluşturan Kız Enstitüleri, esas olarak Türkiye’de yeni kadın kimliğinin oluşturulmasında, yeniden yapılandırılan toplumun meşruluk kazanmasında ve desteklenmesinde önemli rol oynamış eğitim kurumlarıdır. Temel amaç; kültürlü, bilgili, aydın iyi bir ev kadını ve anne yetiştirmek olarak konumlandırılmıştır. Bu donanımı ile ev kadını her yönüyle örnek bir aile ortamı yaratacak, yetiştireceği çocuklar aracılığı ile ülkenin sosyal kalkınmasına katkı sağlayacaktır. Seçme ve seçilme, eğitim ve öğrenim, kamusal alanda çalışma gibi haklar yanında esas işlevi olarak görülen evdeki görevleri de bilimsel olarak bu okullar aracılığı verilecektir. Alınan eğitimle Türk kadını, batı yaşam tarzı ve gelişmelerini tanıyıp öğrenecek, böylece toplumsal yaşamın çekirdeği olan ailenin modernleşmesini de sağlayacaktır⁵².

Tüm bu açıklamaya çalıştıklarımız yanında enstitülerde öğrencilerin fazla iş üretebilmesi, iş hayatına hazırlanabilmesi, henüz öğrenci iken müşteri ile iletişime geçmesi, tecrübe edinmesi ve karşılaşacağı sorunların çözümüne yardımcı olacağı düşüncesi ile ticari amaçlı olmak üzere döner sermayeli atölyelerin açıldığı görülmektedir. Öğrencilerin burada hem işi öğrenmesi hem de para kazanması hedeflenmiştir. Bu usulle öğrencilerin kendi emeklerinin karşılığı olan bir miktar sermayeye sahip olmaları düşünülmüştür. Ürettiğinin para etmesi kendilerine olan güveni artıracak devamında işini benimseyip düzgün çalışma alışkanlığı kazanmış olacaktır⁵³. Bu bağlamda enstitüler bireysel ve toplumsal hayata katkı sağlayacak kurumlar olarak görülmüştür.

3. Enstitülerin Eğitim Programları ve Okutulan Dersler

Kız Enstitülerinin eğitim süresi ilkokuldan sonra 5 yıl olarak planlanmıştır. İlk üç yılda diğer orta öğretim kurumlarında da olan genel kültür dersleri, sonraki iki yılda ise ev idaresi, yemek pişirme, genel ve mesleki resim, nakış ve beyaz işleri, biçki-dikiş ile moda ihtisasının yer aldığı meslek dersleri okutulmuştur. Ortaokuldan mezun olup da meslek dersleri almak isteyenler

⁵² Fatma Gök, “Kız Enstitüleri: Ev Kadını Yetiştiren Asrî Bir Müessesese”, **75 Yılda Eğitim**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 242-243.

⁵³ Ergin, **a.g.e.**, s. 696. (Bkz. Aynı yer; atölye eğitiminde öğrenci hem işi öğrenmekte hem de para kazanmaktadır. Öğrenciye çalışması karşılığı saat başı ücret ödenmektedir. Bu ücretler öğrenci adına bir millî bankaya yatırılmakta, öğrenci mezun durumuna geldiğinde okuldan ayrılırken biriken parası kendisine verilmekte, böylece kendi çalışması ile öğrenci küçük de olsa bir sermayeye sahip olmakta idi. Bu uygulama öğrenciyi daha fazla motive etmektedir).

olursa 4 ve 5. sınıflara, liseden gelenler ise geldikleri sınıfın karşılığı olan sınıfa kayıt edilmiştir. Meslek dersleri alan bu öğrencilere iki yıllık eğitimlerinden sonra “Enstitü Diploması” verilmiştir⁵⁴. Genel kültür dersleri ortaokul programları ile hemen hemen aynı olup, yabancı dil olarak Fransızca öğretilmiştir. Meslek dersleri ile kızların bilgili ve kültürlü olmaları yanında ev kadınlığına ait tüm becerilerin kazandırılması, hayat boyunca lazım olacak tüm işler hakkında bilgilenmesi düşünülmüştür. Aynı zamanda bir meslek ve iş sahibi olmalarını sağlayacak bilgiler teorik ve pratik olarak verilmiştir⁵⁵. Bu ise Enstitüleri, modern Türk kadınının yetiştirilmesinde önemli katkıları olan kurumlar haline getirmiştir. Konu, hükümet ve parti programına belirgin bir şekilde girmiştir. Meslek ve Teknik okulların taşıdığı misyon, Cumhuriyet Halk Partisinin 1931 yılı programında *Talim ve Terbiye* başlığı altında “*Meslek ve sanat mektepleri memleketin ihtiyacına yetişecek derecede artırılacak ve lüzumlu kurslar açılacaktır*”⁵⁶ şeklinde yer almıştır. Bununla o dönemde meslek okullarının açılması ve bu okullar marifeti ile geleceğin modern toplumu oluşturacak bireylerin yetiştirilmesi gereği anlatılmıştır. Mesleki eğitim dolayısı ile Kız Enstitüleri’ne verilen ehemmiyeti Maarif Bakanlığının 1939 tarihli raporunda yer alan “*Faydaları aşikâr olan Kız Enstitüleri’ni imkânlar nispetinde ve program altında artırmaya çalışacağız*”⁵⁷ sözlerinden de anlamaktayız. Benzeri birçok karar ve atılan adımlardan bu devrede kızların eğitilmesinin oldukça önemsendiğini görebilmekteyiz⁵⁸.

Enstitülerde okutulan dersler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Derslerin sınıflara göre dağılım tablosu 1928’de İstanbul’da Kız Sanat Mektebi olarak eğitim veren, 1931-1932 öğretim yılında ise Kız Enstitüsü’ne dönüştürülen İstanbul Selçuk Kız Enstitüsü’nden alınmıştır⁵⁹.

⁵⁴ Ayten Sezer Arıç, “Ankara’da Moda’nın Öncüsü Bir Okul: İsmet Paşa Kız Enstitüsü”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 7, Sayı 14, s. 7.

⁵⁵ Mustafa Kılınç, *Türkiye’de Meslekî Teknik Eğitimde Öncü Bir Kurum: Ankara Zübeyde Hanım Anadolu Kız Meslek Teknik ve Meslek Lisesi*, Pegem Yayınları, Ankara, 2017, s. 16.

⁵⁶ *C.H.P Programı 1931*.

⁵⁷ MEB. *Türkiye’de Tahsilin Bugünkü Durumu ve Ana Meseleleri Hakkında Rapor*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1939, s. 37.

⁵⁸ Türk kadınının eğitilmesinin ilişkin Atatürk’ün görüş ve düşünceleri için bkz.; *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt 2, s. 151-157.

⁵⁹ Gök, *a.g.m.*, s. 245.

Genel dersler	Sınıf 1	Sınıf 2	Sınıf 3	Sınıf 4	Sınıf 5
Türkçe	X	X	X	X	X
Yurt Bilgisi				X	
Coğrafya	X	X	X		X
Tarih	X	X	X		X
Hayvanat- Nebatat	X				
Riyaziye	X	X	X	X	X
Fizik		X	X		
Kimya		X	X		
Fizyoloji		X	X		
Fransızca	X	X	X	X	X
Beden Terbiyesi	X	X	X	X	
Musiki					
Mesleki Pratik Dersler	Sınıf 1	Sınıf 2	Sınıf 3	Sınıf 4	Sınıf 5
Biçki- Dikiş		X	X	X	X
Moda		X	X	X	X
Terziye	X				
Beyazışler	X	X	X		X
Renkli İşleme	X	X	X	X	
Nakış					X
Tamir	X	X	X	X	
Ütü Kola	X	X	X	X	
Yemek Pişirme	X	X	X	X	
Çocuk Bakımı				X	X
Evi daresi					X
Şapkacılık					X
Hıfzısıhha				X	
Teknoloji			X		

Yukarıda görüldüğü üzere Kız Enstitülerinin eğitim ve öğretim programında yer alan dersler Genel Kültür Dersleri ve Meslek Dersleri olmak üzere ikiye ayrılmıştır:

- I - Genel Kültür Dersleri: Ortaokul ders programları ile aynı olmakla beraber öğrenciyi hayatta en fazla ilgilendiren konulara ağırlık verilmiştir.

II - Meslek Dersleri: Öğrencinin iyi bir anne ve iyi bir ev kadını olabilmelerini, tüm hayatı boyunca lazım olacak işler⁶⁰ hakkında bilgilendirilmesini sağlayacak, kendi işini yapabilecek gücü elde edebilecek, bir iş ve meslek sahibi olmasını temin edecek dersleri kapsamaktadır⁶¹.

Enstitülerin takip ettikleri 5 yıllık programa bakıldığında okutulan derslerin oldukça çeşitli olduğu görülmektedir. Öğrencilerin hem genel kültür dersleri hem de meslek dersleri ile en iyi şekilde yetiştirilmek istendiği anlaşılmaktadır. Programa göre, Kız Enstitüleri'nin ilk üç sınıfında genel derslerle birlikte meslek dersleri okutulmakta, ancak bu şubelerde genel derslerin ders saati ve sayısı meslek derslerinden fazla olduğu görülmektedir. Dördüncü ve beşinci sınıflarda genel derslerin sayısı ve ders saati azalırken meslek derslerinin sayısı ve ders saati artmıştır. Bu durum Kız Enstitülerinin işlevini daha net ortaya koymaktadır. Genel dersler ile asgari gereken bilgi ve kültür verilirken, mesleki ve teknik dersler ile toplumsal hayatta lazım olacak olan beceriler kazandırılmaya çalışılmıştır. Mesleki dersler için imkân dâhilinde atölye ve laboratuvarlar oluşturulmuştur. Ayrıca döner sermayeli sipariş atölyeleri de kurulmuştur. Bu atölyelerde dışarıdan verilen siparişler veya döner sermaye hesabına dayalı işler yapılmıştır⁶².

Enstitülerin programlarda derslerin çeşidi ve haftalık ders saatlerinde zaman zaman değişiklik yapılmıştır. Ancak bu değişiklikler öğrencilerin çağa uygun eğitim alması ve daha iyi yetişmesi amacıyla yapılmıştır. 1958-1959 öğretim yılında Kız Enstitülerine bağlı olarak Kız Sanat Okulları Açılmıştır. 1963-1964 öğretim yılından itibaren enstitüler ortaokula dayalı üç yıllık okullar haline getirilmiş, meslek seçimine yönelik programlar uygulamaya konulmuştur. Bu yıllara kadar iyi anne, iyi vatandaş ve iyi bir ev kadını yetiştirme hedefine iyi bir meslek kadını yetiştirme hedefi de dâhil edilmiştir. 1974-1975 öğretim yılına kadar Kız Enstitüsü adı ile anılan okullar II. Beş Yıllık Kalkınma Planı Hedefleri ve IX. Millî Eğitim Şûrası kararları doğrultusunda "Kız Meslek Liseleri" ne dönüştürülmüştür⁶³. Çalışmamızın bu kısmında Kız Enstitüleri ile bağlantılı olarak sonraki yıllarda açılan Kız Sanat

⁶⁰ İzmir Cumhuriyet Kız Enstitüsü 1941-1942 Yıllığı, s. 6-7. (Anne eğitimine ilişkin günlük yapılacak işler zaman ve iş akışı takvimiyle birlikte gösterilmiştir).

⁶¹ *Maarif Vekilliği Dergisi*, Sayı 21-2, İstanbul Devlet Matbaası, (İstanbul, 1939), s. 46-48.

⁶² *Maarif Vekilliği Dergisi*, s. 48-49.

⁶³ MEB, *Cumhuriyet Döneminde Türk Millî Eğitim Sistemindeki Gelişmeler 1920-2010*, s. 127.

Okulları ve Kız Sanat Enstitüleri'nin programları hakkında bilgi verilmemiştir. Müfredat programları sonraki yıllarda yeni dersler ilave edilerek daha da zenginleştirilmiştir⁶⁴. Ders programlarının karşılaştırılması ayrı bir çalışma konusu olması dolayısı ile burada ayrıntılı bilgi verilmemiştir.

4. Kız Enstitüleri'nin Türk Modernleşmesindeki Yeri

Kız Enstitüleri'nin Türk modernleşmesine etkilerini ortaya koymadan önce “*modernleşme*” kavramının neyi ifade ettiğini ve bu kavramla ne anlatılmak istendiğini açıklamak gerekir. Bu kavramı, düşünürler farklı yönlerden bakarak tanımlamaya çalışmışlardır. Burada tanımlardan birkaçına örnek verilmiştir. Bu bağlamda Modernleşme; toplumun yaşam standardını, eğitim düzeyini yükseltmek, kişinin haklarını korumak, bireyin iradesi ve mutluluğunu ön plana çıkarmak⁶⁵; Osmanlıların Avrupa'dan etkilenme süreci, kaçınılmaz ve geri dönüşü olmayan bir süreç⁶⁶; Sosyal Bilimler 'in üzerinde durduğu önemli bir kavram olarak 15. Yüzyıldan itibaren Batı Avrupa'da ortaya çıkan değişmelerin genel adı, siyasal, sosyal, ekonomik, dinsel, geleneksel ve bilimsel alandaki yenilikler⁶⁷ şeklinde tanımlanmıştır. Modernleşme sürecini “çağdaşlaşma”⁶⁸ olarak ifade eden düşünürler de olmuştur. Bu tanımlardan modernleşmenin, toplumun her açıdan gelişmesi, ilerlemesi, yenileşmesi, çağın tüm bilgi ve teknolojisine sahip ve onlardan yararlanacak hale gelmesi olarak tasavvur etmek mümkündür. Çalışmamızda, modernleşme kavramı bu çerçevede ele alınmış olup, Kız Enstitülerinin sürece katkıları genel hatları ile aşağıda sunulmuştur.

1928 yılında eğitime başlayan Kız Enstitülerinin Türk modernleşmesine etkilerini birbirinden farklı açılardan bakarak ortaya koymak mümkündür. Bilindiği üzere Cumhuriyet'in kurucu kadrosu, ülkeyi çağdaş medeniyet seviyesi üzerine çıkarmak ideali ile hareket etmiştir. Bu idealin gerçekleşmesinde eğitim, en önemli araçlardan biri olarak görülmüştür. İlk

⁶⁴ Ders programlarındaki değişiklikler için bakınız: Kız Sanat Enstitüleri [t.y]. İstanbul: Maarif Vekâleti Mesleki ve Teknik Öğretim İstatistik Yayın Müdürlüğü Matbaacılık Okulu, s. 12-16.

⁶⁵ Kemal H. Karpat, **Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset**, TİMAŞ, İstanbul, 2010, s. 7-8

⁶⁶ Aytaç Yıldız, “Niyazi Berkes ve Türkiye’de Çağdaşlaşma’nın Gelişimi”, **Sosyoloji Konferansları**, No: 46, 2012-2, s. 1-33.

⁶⁷ Samir Amin, **Modernite Demokrasi ve Din**, (Çev. Fikret Başkaya, Uğur Günsür, Güven Öztürk), Ankara, 2006, s. 9.

⁶⁸ İsmail Hira, “Türk Modernleşmesi: Reformdan Devrime (Niyazi Berkes)”, **Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi** (The Journal of Social and Cultural Studies), Cilt/Volume: 4, Sayı 7, 2018, s.24

anlardan itibaren bu alana önem verilmiştir. Yeni dönemde kuruluşun ve gelişimin sağlanabilmesi eğitilmiş insanlar eliyle olacağına inanılmıştır. Bu nedenle, yeni bireyi oluşturacak modern eğitimin ilkelerinin belirlenmesi ve zaman kaybetmeden de uygulamaya geçilmesi düşünülmüştür. Eğitim yönünden ihmal edilmiş, sadece evinde oturan, çocuk doğuran, geleneksel usulle varlığını sürdüren ve toplumun yarısını oluşturan geleceğin annesi olacak kızların eğitilmesi konusu Cumhuriyet döneminde genel eğitim politikaları içinde önemli bir yer tutmuştur. Kızların çağdaş yöntemlerle eğitilmesini sağlamak amacıyla açıldığını ifade ettiğimiz Kız Enstitülerinin Türk modernleşmesine en önemli katkısı, gelecek nesli yetiştirecek Türk annelerinin yüksek kültür, üstün beceri ve iyi bir meslek bilgisine sahip olarak yetiştirmesidir. Bir başka ifade ile ülkenin ihtiyaç duyduğu, kafası çalışan, gönlü vatan ve millet sevgisi ile dolu bilgili anneleri, ev ve iş kadınlarını yetiştirmesidir⁶⁹. Genel olarak amaç, Türk kızlarını ulusal değerlerle yetiştirmek ve onları hayatın tüm alanlarında verimli hale getirmektir. Dolayısı ile okullara verilen görev, Türk evlerinin asrileştirilmesi, yaşam biçimlerinin, modanın, dekorasyonun, temizliğin, dikiş ve çocuk bakımının geleneksellikten çıkararak değişime ve gelişime uygun hale getirilmesi olarak belirlenmiştir. Bunun mümkün olması halinde modernleşmenin sağlanmış olacağına inanılmıştır. Bu bağlamda Kız Enstitüleri, çağdaş eğitim ve öğretim yöntemleri ile kız ve kadınların yetişmelerini sağlayarak toplumun, dolayısı ile ülkenin modernleşmesine önemli katkıda bulunmuştur⁷⁰.

Enstitüler marifeti ile kızların ve kadınların eğitilmesi onlara, toplumda yeni kamusal roller oynama cesareti vermiştir. Bu kapsamda kamusal alanda erkeklerle eşit meslek sahibi olabilmişler ve bu süreçte de yeni rollerini benimsemişlerdir. Kamu alanında kadın olarak var olmanın bilinci ile çaba göstererek devletin modernleşmesine hizmet etmişlerdir⁷¹.

Diğer taraftan bu okullar gerek öğretmenleri gerekse öğrencileri ile iyi ve örnek vatandaş profilini sergilemişlerdir. Mesleki eğitim programlarında yer alan derslerin bilimsel ve uygulamaya dayalı olması öğrencileri maharetli ve marifetli hale getirirken modern dünyanın tüm gelişmişlik düzeyinden istifade

---

⁶⁹ Enstitü Yıllığı, 1941-1942, s.7.

⁷⁰ Yael Navaro-Yaşın, “Evde Taylorizm: Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Yıllarında Evişinin Rasyonelleşmesi (1928-40)”, **Toplum ve Bilim**, Birikim Yayıncılık, Sayı 84, s. 52.

⁷¹ Yeşim Arat, “Türkiye’de Modernleşme Projesi ve Kadınlar”, **Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik**, (Editörler: Sibel Bozdoğan-Reşat Kasaba), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 4. Baskı, (İstanbul, 2010), s. 102.

etmelerinin yolunu açmıştır. Okumuştur, öğrenmiştir ve uygular hale gelmiştir. Bu cepheleri ile de modern bir toplum düzeninin kurulmasına katkı sunmuşlardır.

Enstitülerin kuruluş amaçlarından birisi de savaş sonrası dönemde yalnız ve güçsüz kalan kadınları güçlendirmek, onların bağımsız bir şekilde hareket etmelerini sağlayarak var olmalarını temin olmuştur. Bu İsmet İnönü'nün siyasetinin bir yönünü teşkil etmiştir⁷². Bir sanat ve meslek öğrenmek suretiyle varlığını devam ettirecek bu kesimin ortaya koyduğu katma değer ekonomi açısından ülkeye fayda sağlamıştır. Üretim fikri, sadece kıyafet, şapka, çanta, kemer, yapma çiçek, dikiş-nakış gibi işlerle değil, yeni bir ideolojinin bu okullarda üretilmesi ile güçlenmiştir. Bir üretim fikrinin doğuşu ve uygulamaya konulması eylemi ülkenin modernleşme projesine önemli katkı sağlamıştır.

Enstitü eğitimi, kız öğrencilerinin kendisinin ve ailesinin sağlığını, varlığını koruyabilecek bir ev kadını ve çocuklarını hakkıyla yetiştirebilecek bir anne olarak yetiştirmeyi planlamıştır. Bu amaca ulaşmak için de ev idaresi, çocuk bakımı, temizlik, resim, dikiş-nakış ile yemek yapmaya dayalı eğitim ön planda tutulmuştur. Ek olarak ortak müfredatın dışında bilim dersleri de verilmiştir. Bu dersler ortak programın tamamlayıcıları olarak düşünülmüştür. Örneğin kimya teorisi dersi ile yemek pişirmenin kimyası verilmek istenmiştir⁷³. Bu da bize verilmek istenen eğitimin çağdaş eğitim olduğunu göstermektedir. Yani çağdaş ve modern eğitimle bireylerin çağdaş bir birey haline getirilmesi düşünülmüştür. Bu düşüncenin hayat bulmasında enstitülerin önemli işlevi olmuştur.

Kız Enstitülerinde, yerine geçtikleri kabul edilen Kız Sanayi Okullarından farklı olarak ideolojik üretime ağırlık verildiği görülmüştür. Bu ise Ziya Gökalp'in fikirleri çizgisinde, batı medeniyeti ile millî kimliği bir araya getirerek toplumsal zemin oluşturma şeklinde tanımlanmıştır. Bu ideolojiye göre, Kız Enstitüleri Batı medeniyetini yayacak aynı zamanda belirgin bir Türk kimliğini oluşturulup koruyacaktır⁷⁴. Cumhuriyet kızlarının eğitiminde önemli olan hususlardan biri iş bulmaktan ziyade Cumhuriyet'in yeni ideolojilerini ve kazanımlarını benimsetmek, mümkün olduğunca yaymak ve yeni kuşakları bu doğrultuda yetiştirmektir. Kadınlar devletin

---

⁷² Akşit, **a.g.e.**, s. 153.

⁷³ Akşit, **a.g.e.**, s. 154; Gök, **a.g.m.**, s. 242; Arıç, **a.g.m.**, s. 6; 1941-1942 Enstitü Yıllığı, s. 7.

⁷⁴ Akşit, **a.g.e.**, s.143

adeta evdeki temsilcileri olarak görülmüştür. Mezun olanların görevi ailelerini ve komşularını eğitmek olarak algılanmıştır. Kendilerini yeni kuşakları yetiştirecek kimseler olarak görmüşlerdir. Böylece enstitü mezunları ulusal kimliği mükemmel biçimde temsil eden Cumhuriyeti ve inkılapları gelecek nesle aktarmaya çalışan bireyler olmuştur. Bir başka açıdan bakıldığında enstitüler ve öğrencileri modern hayatın oluşumunda hayatın merkezinde yer almışlardır⁷⁵.

Enstitüler, bilgili ve kültürlü bireyler yetiştirmek misyonuyla kızların ve kadınların eğitilmesi ve bireysel yeteneklerinin ortaya çıkarılmasını gerçekleştirmekle toplumsal yaşantının her alanında Türkiye'nin gelişmiş ülkelerle rekabet edecek bir seviyeye gelmesini sağlamıştır. Bu da ülkede modernleşmeye önemli katkı sağlayan diğer bir durumdur.

İlk açıldıklarından itibaren sayıları gittikçe artan Enstitüler buldukları illerde faydalı faaliyetlerde bulunmaları ile de dikkat çekmiştir. Açılan sergiler vasıtası ile bu okullarda öğrencilerin nasıl yetiştirildikleri, yapılan işler ve bu işlerin niteliği, takip edilen metot ve prosedürler hakkında genel bir fikir verilmek istenmiştir. Diğer taraftan da bu etkinlikler ülkede birliğin ve bütünleşmenin alanını oluşturmuştur. Bunlardan Ankara'da 22 Mayıs 1938 de açılan sergi, bu okulların ilk temsil edildiği sergi özelliğini taşımaktadır. Yaklaşık 1500 davetlinin katıldığı sergiye, başbakan, vekiller tüm maarif erkânı ve yabancı ülke temsilcileri katılmıştır⁷⁶. Sergi hakkında dönemin gazeteleri geniş malumat sunmuşlardır. Ülkenin gelişme açısından geldiği aşamayı göstermesi bakımından bu sergiler önem arz etmekle birlikte ülkenin yurt dışında tanınmasına da vesile olmuştur. Zaman zaman idarecilerin veya dışişleri görevlilerinin yurt dışına gittiklerinde bu sergilerdeki ürünleri hediye olarak götürdükleri olmuştur⁷⁷.

Enstitülerin yıl sonlarında yaptıkları sergi ve moda defileleri, kızların elinden çıkan her türlü eserin halkla buluşmasına, halkın bu ürünleri tanınmasına, okulun toplumsal hayata katkılarını görmesine ve gelişmeler hakkında bilgi sahibi olmasına vesile olmuştur. Dolayısı ile bu etkinlikler halkın yeniliklerden haberdar olmasına, toplumun aydınlanmasına ve uygulamaları benimsemesine yol açmıştır. Ayrıca kızların iş ve meslek sahibi

⁷⁵ Naciye Şaşmaz, "Elif Ekin Akşit, Kızların Sessizliği Kız Enstitüleri'nin Uzun Tarihi", Kitap Tanıtımı, **Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, Ocak 2016, s. 102-103.

⁷⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 22 Mayıs 1938, s. 1-3. Ulus Gazetesi, 22 Mayıs 1938, s.1

⁷⁷ Tan Gazetesi, 22 Mayıs 1938, s. 1.

olması çağdaş toplumlarda görülen kadın profilinin Türkiye’de oluşmasını ve kadının toplum hayatındaki yerini almasını kolaylaştırmıştır.

Modern dünyada bilimsel olarak tanınıp ortaya konan iş ve ev idaresi gibi konulardaki eğitimin ilk defa Kız Enstitüleri tarafından öğrencilere verilmesi, bu okulları Türk modernleşmesine katkı sağlayan merkezler haline getirmiştir. Bu kapsamda enstitüler gelecekteki öğretim kurumlarına örnek olmuş ve çağdaş eğitim anlayışının yerleşmesine katkı sunmuştur.

Kız Enstitüleri bir diğer taraftan ülke kalkınması ve gelişimine eğitim-öğretim elemanı yetiştirmek suretiyle de önemli katkılar sunmuşlardır. Mezun olanların bir kısmı mesleki ve teknik eğitime öğretmen yetiştirecek Kız Teknik Öğretmen Okuluna alınmışlar, Kız Meslek Lisesi ve Akşam Kız Sanat Okullarında meslek ve atölye dersleri öğretmeni olmuşlardır⁷⁸. Enstitülerden, ilk yıllarda mesleki ve teknik bilgi eğitimi almalarını temin etmek üzere Avrupa’ya gönderilenler olmuştur. Daha sonraki yıllarda enstitü mezunlarından sınavla seçilen öğrenciler yine Avrupa’ya ihtisas için gönderilmişlerdir. Bu uygulama, Avrupa’nın eğitim- öğretim yaklaşımlarının ülkeye girmesine yol açmıştır⁷⁹. Böylece enstitülere öğretim elemanı yetiştirme projesi ile çağdaş dünyanın eğitim ilke ve yöntemleri Türkiye’de de uygulamaya konulmuştur. Gelişme ve ilerlemeye kısaca modernleşmeye yönelik sağlanmıştır. Geleceğin eğitimcilerinin çağdaş bilgilerle donatılmaları modernleşme sürecini kolaylaştırmıştır.

Ülkenin doğu ve batı bölgelerinde farklı illerde açılan enstitüler aynı öğretim programına bağlı kalmışlardır. Bu da eğitim birliğinin sağlandığını göstermektedir. Okullarda okuyan kızlar kendi beceri ve yeteneklerini keşfetmişlerdir. Neleri başarıp başaramayacakları noktasında okul iyi bir yol gösterici olmuştur. Kızlarda güven duygusu gelişmiştir. Aldıkları kültür ve teknik eğitimle çağdaşlaşma yolunda Türkiye’nin itici gücünü temsil etmişlerdir. Bu konumları ile yeni hayata mükemmel bir uyum sağlayarak uluslaşma sürecindeki yerlerini almışlardır⁸⁰.

Bu özellikleri ile Türk modernleşmesine önemli katkısı olan Kız Enstitüleri, Cumhuriyet döneminin seçkin ve çağdaş kurumları olarak kadınların eğitilmesinde ve eğitim sürecinin geliştirilmesinde öncü kurumlar

---

⁷⁸ Özalp, a.g.m, s. 80

⁷⁹ Koray, a.g.m., s.137.

⁸⁰ Akşit, a.g.e., s. 217.

arasında yer almıştır. Kurucu iradenin istediği gerek modern ve eğitimli kadın profilinin inşasında, gerekse mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Eğitimiyle, kadrolarıyla, program ve dersleriyle, sergi ve defileleriyle, geleceğe model teşkil etmiş olmalarıyla, iyi bir anne, iyi bir ev ve iş kadını olarak kızları yetiştirilmeleri ile Türkiye'nin aydınlanmasına, çağdaşlaşmasına dolayısı ile modern dünyada Türkiye'nin yer almasına katkı sağladıkları görülmüştür.

Sonuç

Cumhuriyet'in ilanıyla başlayan dönemde her alanda yenileştirme, düzenleme ve tüm kurumları çağa uygun hale getirmek üzere harekete geçilmiştir. Çağa uygun hale getirilmeye çalışılan alanlardan biri de eğitim olmuştur. Bu alanda atılan birçok adımlar içinde kızların eğitimi de yer almakta, konu ayrı bir yer ve öneme sahip bulunmaktadır. Geçmiş dönemlerde ihmal edilen kız çocuklarının eğitimi meselesi bu devrede ciddi manada ele alınmış, eğitilmelerini sağlamak üzere plan ve programlar yapılmıştır. Yeniliklerin anlaşılabilmesi, inkılapların yerleşebilmesi için eğitilmiş insan sayısının artırılmasına ve özellikle de okuma yazma oranı çok daha düşük kız çocuklarının eğitilmesine gerek duyulmuştur. Bu bağlamda kız çocuklarına eğitim verecek genel okullar dışında, onları geleceğe hazırlayacak, bir meslek ve iş sahibi yapacak ve toplum hayatına katkı sağlayacak işlevi olan Kız Enstitüleri açılmıştır. Kız Enstitüleri ilk defa 1928'de eğitime başlamış, başlangıçta üç tane açılmış olup, daha sonra açılanlarla sayıları 33'ü bulmuştur.

Eğitim süresi ilkokuldan sonra 5 yıl olan bu okullarda verilen eğitimle, Cumhuriyet dönemi kızlarını iyi bir eş, iyi bir anne olarak yetiştirmek, onları hem eve ve evliliğe hem de iş hayatına hazırlamak düşünülmüştür. Bu şekilde kız ve kadınlar toplumda etkin ve önemli bir konuma getirilmek istenmiştir. Tüm bunlar yapılırken modern bir eğitim ve öğretim anlayışı hâkim kılınmıştır. Eğitim yolu ile modernleşme düşünülmüştür. Enstitülerin programlarında yer alan dersler bu misyonu yerine getirecek şekilde tasarlanmıştır.

Alınan eğitim sonunda bu okullardan yetişen öğrenciler toplumda seçkin, başarılı, akıllı ne yapabileceğini bilen ve farklılık yaratabilecek bir kadın olmayı başarmıştır. Çevresindeki diğer kadınlara bilgi, kültür, ilgi, beceri ve yaşam tarzları ile örnek olmuşlardır. Çağdaş anlayışa uygun davranan ve

hareket edebilen modern kadın imajını yansıtabilecek bir donanıma sahip olduklarını göstermişlerdir. Enstitü öğrencilerinin yemek pişirme, dikiş-nakış, çiçek ve sepet yapımı gibi birçok sanat dalında eğitilmeleri ile ev yaşantısı ve ev ekonomisine ilişkin dersleri almaları onları ayrıcalıklı hale getirmiştir. Onlar için enstitüye gitmek, enstitülü olmak adeta bir statü olarak kabul edilmiş, aldıkları eğitim sonucu birçok konuda yetkinlik ve beceri kazanmışlardır. Bütün bu kazanımlar Türk kadınının modernleşmesine ve onların da Türkiye’de modernleşme çabalarına katkı sunmasının yolunu açmıştır. Böylelikle Enstitüler aracılığı ile yetişen modern Türk kadını, modern dünyadaki yerini almıştır.

Sonuç olarak Cumhuriyet döneminin modern eğitim kuruluşlarından olan ve sonraki yıllarda açılan eğitim kurumlarına model teşkil eden Kız Enstitüleri yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin modernleşmesi ve çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşmasında önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Bunu yaparken Türk kimliğini yitirmeden, batının değerlerini kendi değerleri ile bütünleştirerek yapmış olması ayrıca bir başarı olarak görülmelidir. Türk kadınının modern dünyaya uygun olarak yetiştirilmesini sağlayacak eğitimin Kız Enstitüleri aracılığı ile verilmesi bu okulların misyonunu oldukça önemli hale getirmiştir. Bir taraftan geleceğin anneleri olacak kızları her yönüyle hazır hale getirmesi, kadınlığa ait tüm pratik ve teorik bilgileri vermesi, verilen eğitimle Cumhuriyet ideolojisini yerleştirilmeye çalışılması, geleceğin meslek eğitimcilerini yetiştirmesi, açılan sergi ve düzenlenen moda defileleri ile Türkiye’de gelişmişliğin yüzünü halka ve dünyaya tanıtmaya ile birlikte düşünüldüğünde Kız Enstitüleri’nin Türk modernleşmesinde önemli bir yer tuttuğu kanaatini güçlendirmektedir.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

C.H.P Programı 1931.

MEB. Cumhuriyet Döneminde Türk Millî Eğitim Sistemindeki Gelişmeler 1920-2010, MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2010.

MEB. Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihçesi, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2005.

MEB. Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.

MEB. **Kalkınma Planlarında Mesleki Teknik Eğitim**, 16 Milli Eğitim Şûrası Dokümanı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1998.

MEB. **Türkiye’de Tahsilin Bugünkü Durumu ve Ana Meseleleri Hakkında Rapor**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1939.

Maarif Vekilliği Dergisi, Sayı 21-2, İstanbul Devlet Matbaası. İstanbul, 1939.

Resmî Gazeteler

Resmî Gazete, Sayı 2434, 22 Haziran 1933.

Resmî Gazete, Sayı 4921, 25 Eylül 1941.

Kitaplar

Ahmad, Feroz, **Modern Türkiye’nin Oluşumu**, Çeviren: Yavuz Alogan, Kaynak Yayınları, 12. Baskı, İstanbul, 2014.

Akyüz, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi**, 13. Baskı, Pegem Yayınevi, Ankara, 2008.

Akşit, Elif Ekin, **Kızların Sessizliği, Kız Enstitüleri’nin Uzun Tarihi**, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

Amin, Samir, **Modernite Demokrasi ve Din**, (Çev. Fikret Başkaya, Uğur Günsür, Güven Öztürk), Ankara, 2006.

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri (1919-1938), Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 5. Baskı, Cilt I, Ankara, 1997.

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri (1906-1938), Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 5. Baskı, Cilt 2, Ankara, 1997.

Atatürk’ün Türkiye Büyük Millet Meclisi Açılış Konuşmaları, T.BM.M Yayınları, Ankara, 1987.

Avar, Sıdıka, **Dağ Çiçeklerim**, Öğretmen Yayınları, Ankara, 1986.

Buyse, Omer, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1939.

Dewey, John, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor (1924)**, T.C MEB,XIII. Milli Eğitim Şûrası, 813-17 Kasım 1989).

Ergin, O. Nuri, **Türkiye Maarif Tarihi**, C. 1-2, Eser Matbaası, İstanbul, 1977.

Karpat, K.H., **Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset**, TİMAŞ,İstanbul, 2010.

Kılınç, Mustafa, **Türkiye’de Mesleki Teknik Eğitim Tarihi (1886-1986)**, Pegem Yayınları, Ankara, 2016.

Kılınç, Mustafa, **Türkiye’de Meslekî Teknik Eğitimde Öncü Bir Kurum: Ankara Zübeyde Hanım Anadolu Kız Meslek Teknik ve Meslek Lisesi**, Pegem Yayınları, Ankara, 2017.

_____ **Kız Sanat Enstitüleri**, Maarif Vekâleti Mesleki ve Teknik Öğretim İstatistik Yayın

Müdürlüğü Matbaacılık Okulu, İstanbul, [t.y].

Mardin, Şerif, **Türk Modernleşmesi, Makaleler 4**, 20. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Sakaoğlu, Necdet, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

Makaleler

Ağar, Ömer Kemal, “Kız Enstitüsü Açılırken”, **Altan- Elazığ Halkevi Dergisi**, Yıl 3, Sayı 30, (1937), s. 12-13.

Alpagut, Leyla, “Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Erken Cumhuriyet Döneminde Kızların Eğitimi için Ankara’da İki Önemli Yapı: İsmet Paşa Kız Enstitüsü ve Lisesi”, **Mimarlık Dergisi**, (Ocak-Şubat 2010), (<http://www.mimarlikdergisi.com>, Ocak-Şubat 2010)

Arat, Yeşim, “Türkiye’de Modernleşme Projesi ve Kadınlar”, Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, (Editörler: Sibel Bozdoğan-Reşat Kasaba), **Tarih Vakfı Yurt Yayınları**, 4. Baskı, (İstanbul, 2010), s. 96-114.

Arıç, Ayten Sezer, “Ankara’da Moda’nın Öncüsü Bir Okul: İsmet Paşa Kız Enstitüsü”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl 7, Sayı 14, (Güz 2011), s. 4-15.

Bozarsan, B. Mehmet-Emel Çokoğullar, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Modern Eğitim İnşası: Devletin Kurtarılmasından Kurulmasına”, **İktisadî ve İdarî Bilimler Dergisi**, Cilt 17, Sayı 3, (2015), s. 309-329.

Cevzîliler, Nilüfer-Erkan Cevzîliler, “Amerika Büyükelçisi Charles H. Sherril’in Raporuyla İsmet Paşa Kız Enstitüsü (Ankara), **Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2004, Sayı 9, s.181-186.

Cunbur, Müjgan, “Atatürk Döneminde Kadın Eğitimi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt VIII, Sayı 23, (Mart 1992), s. 259-272.

Duman, Tayyip, “Mesleki ve Teknik Eğitime Öğretmen Yetiştiren Yüksek Öğretim Kurumlarının Kuruluşu, Gelişimi ve Kapatılmaları”, **Journal of Research in Education and Society**, 2014,1(1), 65-92.

- Eser, Gülşah-Abdullah Orak, “Cumhuriyet Dönemi Kadın Eğitiminde Bir Atılım: Urfa Kız Enstitüsü”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 8, Sayı 41, (Aralık 2015), s. 421-440.
- Gök, Fatma, “Kız Enstitüleri: Ev Kadını Yetiştiren Asrî Bir Müessesese”, **75 Yılda Eğitim**, Tarih Vakfı Yayınları, (İstanbul, 1999), s.241-248.
- Hekimoğlu, Nuriye “Kız Enstitüsü Niçin Açıldı?”, **Altan- Elazığ Halkevi Dergisi**, No: 33-34-35, İlkânun 1937, s. 1-38.
- Hira, İsmail, “Türk Modernleşmesi: Reformdan Devrime (Niyazi Berkes)”, **Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi** (The Journal of Social and Cultural Studies), Cilt 4, Sayı 7, 2018, s. 1-34.
- Kapluhan, Erol, “1921 Maarif Kongresi’nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi”, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 4, Sayı8, (Nisan-Ekim 2014), s. 123-134.
- Karagözoğlu, Galip, “Atatürk’ün Eğitim Savaşı” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. II, Sayı 4, (Kasım 1985), s.193-213.
- Koray, Bakiye, “Kız Teknik Öğretimde Başlangıç ve Gelişme”, **Mesleki ve Teknik Öğretim**, Cilt 9, Sayı 104, (1961), s.136-141.
- Meriç, Nevin, “Kadında Meydana Gelen Değişmelerin Tarihselliğinden Birkaç Kesit”, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kadının Tarihi Dönüşümü**, Editör: Yıldız Ramazanoğlu, I. Basım, (Mayıs 2000), Pınar Yayınları, s.53-79.
- Özalp, Reşat, “Türkiye’de Yüz Yıllık Meslekî ve Teknik Öğretim”, **Mesleki ve Teknik Öğretim**, Cilt 9, Sayı 104, (1961), s.17-90.
- Öztürk, Cemil, “Türkiye’de Meslekî ve Teknik Eğitimin Doğuşu I: Islahhaneler”, **Hakkı Dursun Yıldız Armağanı**, Marmara Üniversitesi Yayınları, (Ankara, 1995), s. 427-442.
- Sancar, Serpil, “Türkiye’de Kadın Hareketinin Politikası: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler”, **Birkaç Arpa Boyu-21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar (Prof. Dr. Nermin Abadan Unat’a Armağan)**. Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 68-69.
- Şaşmaz, Naciye, “Elif Ekin Akşit, Kızların Sessizliği Kız Enstitüleri’nin Uzun Tarihi”, Kitap Tanıtımı, **Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi**, Cilt 2, Sayı, (Ocak 2016), s. 99-103.
- Vatandaş, Celalettin, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Bir Toplumsal Değişim Aracı Olarak Eğitimin Modernleştirilmesi”, **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Sayı 42, (2010), s. 41-62.

Yaşın, Yael Navaro, “Evde Taylorizm: Türkiye Cumhuriyet’inin İlk Yıllarında Evişinin Rasyonelleşmesi (1928-40)”, **Toplum ve Bilim**, Birikim Yayıncılık, Sayı 84, (2002),

Yıldız, Aytaç, “Niyazi Berkes ve Türkiye’de Çağdaşlaşma’nın Gelişimi”, **Sosyoloji Konferansları**, No: 46, 2012-2, s. 1-33, s.51-74.

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet

Tan

Ulus

Yıllıklar

1941-1942 Enstitü Yıllığı.

İzmir Cumhuriyet Kız Enstitüsü 1934-1935 Yıllığı

İzmir Cumhuriyet Kız Enstitüsü 1936-1937 Yıllığı

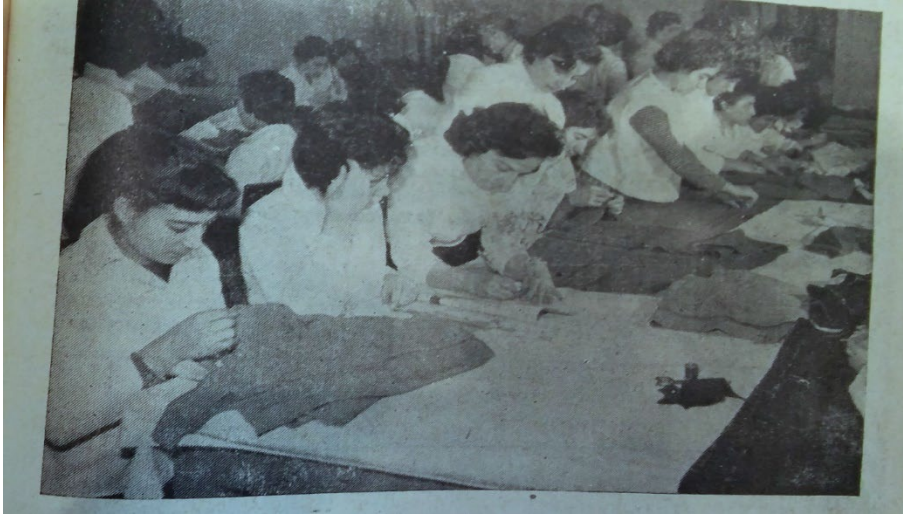
İzmir Cumhuriyet Kız Enstitüsü 1941-1942 Yıllığı

Elektronik Kaynaklar

<http://www.mimarlikdergisi.com>, Ocak-Şubat 2010

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1. Enstitü öğrencileri kimya dersinde.

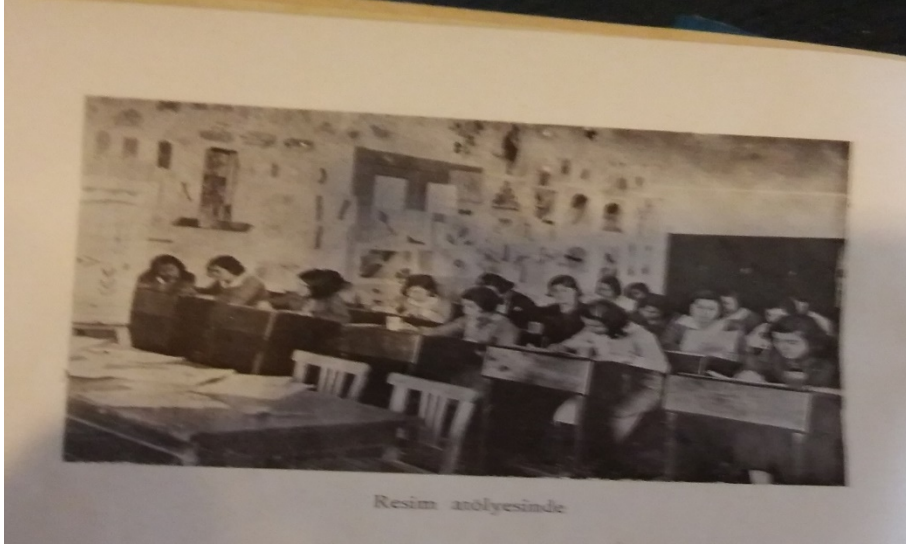
Fotoğraf 2. Enstitü öğrencilerinin dikiş atölyesi çalışmaları.

Fotoğraf 3. Enstitü öğrencileri nakış atölyesinde çalışırken.

Fotoğraf 4. Enstitü öğrencileri moda atölyesinde çalışırken.

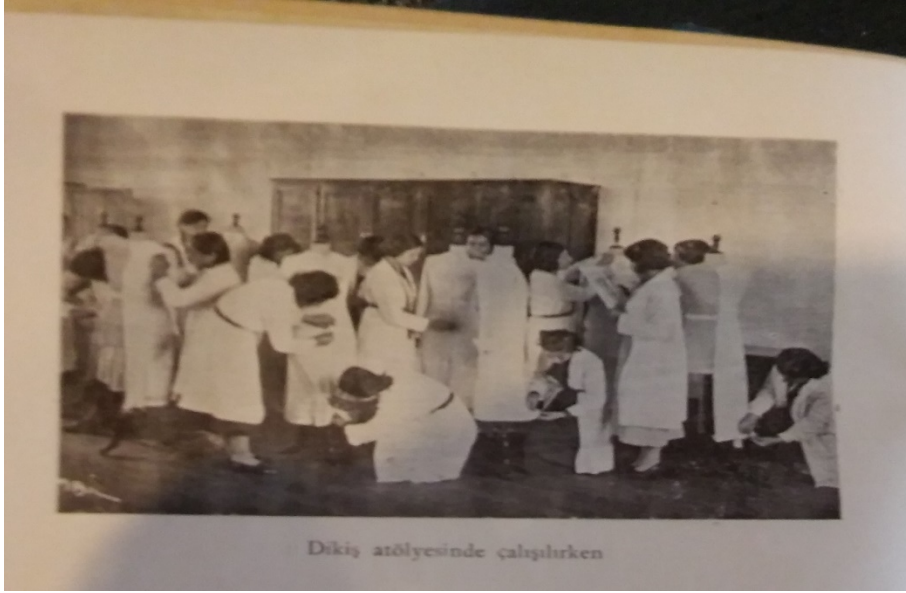

Fotoğraf 5. Enstitü öğrencileri resim atölyesinde çalışırken.

Fotoğraf 6. Enstitü öğrencileri ev idaresi ve yemek pişirme dersinde.

Fotoğraf 7. Enstitü öğrencileri dikiş atölyesinde çalışırken.

Fotoğraf 8. Enstitü öğrencileri fizik laboratuvarında deney yaparken.

Fotoğraf 9. Enstitü öğrencileri şapka ve çiçek atölyesinde çalışırken.

*Fotoğraf 10. Enstitünün Akşam Sanat Okulu öğrencileri ve öğretmenleri
(İzmir Cumhuriyet Kız Enstitüsü 1936-1937 Yıllığı)*